Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 345.

[17] Олександер Мезько-Оглоблин. Люди Старої України та інші праці... – С. 279.

[18] Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Париж; Торонто, 2001.

[19] Оглоблин О. Українська мартирологія й завдання її наукового дослідження // Український Історик. – 2000. – № 1-3. – С. 98.

[20] Винар Л. Наукова творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина // Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина... – С. 64-92.

[21] Верба І. Олександр Оглоблин: Життя і праця в Україні... – С. 267.

[22] Винар Л. Олександер Петрович Оглоблин (1899 – 1992) // Олександер Мезько-Оглоблин: дослідження і матеріали... – С. 36-37.

[23] Омельченко В. Українська Вільна Академія Наук і проф. О. Оглоблин // Український Історик. – 2000. – № 1-3. – С. 242.

[24] Омельченко В.Українська Вільна Академія Наук і проф. О. Оглоблин // Український історик. – 2000. – № 1-3. – С. 242.

[25] Оглоблин О. Реферати про діяльність і творчість українських істориків // Український Історик. – 2000. – № 1-3. – С. 87-96.

[26] Детально про УІТ див.: Винар Л. Українське Історичне Товариство (1965 – 2000): Статті і матеріали. – Чернівці: Прут, 2000.

[27] Оглоблин О. Мій творчий шлях українського історика // Олександер Мезько-Оглоблин: дослідження та матеріали... – С. 147.

Дарина Тетерина
Мюнхен, Німеччина

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЮРІЯ БЛОХИНА

Була осінь 1929 року. Відбувалися загадкові арешти українців у Києві і інших містах. На цей час Юрій Блохин вчився в Одеському Університеті на філологічному факультеті. Раптом заарештовано його товариша Тараса Слабченка, сина акад. Михайла Слабченка, члена Всеукраїнської Академії Наук, який читав історію України в Одеському університеті, лекції якого були не тільки просякнуті любов'ю до України, але вірою в її історичні можливості стати Незалежною Державою[1]. Дуже виразно і науково охарактеризовано М. Слабченка в статті Віктора Заруби[2]. Арешт не обминув і молодого студента Юрія Блохина. Він писав: "В своїй невеличкій кімнаті сидів я вночі за працею. Раптом постукано в вікно. Я стенувся весь і відчинив двері. Ввійшло двоє. "Ви заарештовані! Покликано переляканого господаря мешкання за свідка під час трусу, який був докладний і тривав довго. "Ходім!"... і повезли в напрямку до будинку ҐПУ"[3]. Про все це описав Юрій в своїх коротеньких споминах[4].

Починалася весна 1930 року. Масово розгорталося по українських селах розкуркулювання. В тюрму нахлинули цілі хмари нових в'язнівселян – "спрацьованих, сумних і покірних. Їх треба було розмістити, і нашій ізоляції прийшов кінець..."[5]. Всередині 1930 року Юрія випустили на волю, без всякої реабілітаційної довідки Миколаївського ҐПУ, тільки з усною реплікою: "Нехай нас запитає Університет, ми йому відпишемо". Повернувшись до Університету, Ю. Блохин з різними ускладненнями здавав екзамени і на його щастя з уваги на потреби "реконструктивного періоду", скоротили навчання в Університеті, щоб передчасно випустити студентів. Як пише Ю. Блохин: "Це дало мені змогу використати мій старий матрикул і складати іспити. На кінець літа я мав складені і записані в матрикулі всі іспити, і тоді виявилося, що я не є студентом і диплому дістати не можу. На цей раз "хожденіє по мукам тривало недовго. Щось запитував ректор у Миколаївського ҐПУ, щось відповідало ҐПУ. Наслідок був той, що я дістав диплом, як і всі, з означенням літературно-філологічної освіти..."[6].

Влітку 1931 року Ю. Блохин приїхав до Харкова, щоб поступити до науково-дослідного Інституту ім. Шевченка. В той час в Харкові політична атмосфера була напруженою: розгорнулась широка кампанія розгрому української культури. Юрій писав: "Молоді люди під кермою проф. Василя Бойка, автора книжки про М. Вовчка, організувалися в бригади, щоб писати на сторінках журналів "погромні статті" проти провідних українських літературознавців. На індексі були не тільки Ніковський, Єфремов, але обвинувачення простягнулися в бік А. Шамрая, Доленґи, Ю. Савченка та багатьох інших. Це уже почав розгортатися широкий розгром української культури. Керівники були десь вище, а тут за інститутським столом, сиділи виконавці..., одначе, в жвавості присутніх відчувалась нервозність і пригнобленість. Я це відчув, і, як пізніше виявилось, не помилився. Тут, за цим столом, сиділи пізніше розстріляні, тут же були й пізніше заслані, переслідувані..., я відчув жах тої клітки, в якій усі вони сиділи вже напівв'язнями. І на цей раз стримався робити якісь кроки до вступу в Інститут. Це було моє щастя: більшість з цих молодих людей зазнали такого, що й мені не доводилось пережити"[7].

Юрій Блохин, живучи в Харкові, працював завпедом Технікуму Точної Механіки і викладачем української мови та літератури у фабрично-заводській десятирічці в Новій Баварії, до якої доїжджав поїздом. Це було великим напруженням, і, як згадував Юрій, що до цих пір йому сниться, що він запізнюється на роботу. "З Харковом 1931 – 1932 року пов'язаний і світлий спогад – спільні поїздки на працю з О. Сулимою, яка пізніше стала моєю дружиною" – писав Ю. Блохин.

В 1932 – 1933 рр. Юрій провів в місті Херсоні, яке "здавалось напівнаселеним". Тут його застав страшний голод 1933 року. Він працював викладачем української мови і літератури в комбінаті робітничої освіти, студентами були робітники, головним чином росіяни. "Для

чого їм було вивчати українську мову, вони ще розуміли: щоб легше було вести мужиків до соціалізму. Але для чого їм українська література?", один із партійців лайливо відповів, що їм не потрібні праці буржуазних націоналістів...". Юрій писав: "Я здерев'янів від болю... Переді мною на всю широчінь постало питання, чи може бути чимось корисна моя праця для України? Чи не перетворююся я на заробітчанина? Вихід я знайшов у тому, що вишукав у себе вільний час для наукової роботи... Херсонська міська бібліотека мала добре збережені комплекти "Літ.-Наук.Вісника". Вирішив опрацювати і написати монографію про Коцюбинського"[8].

В Харкові тоді жив визначний український письменник, поет, романіст Микола Федорович Чернявський, який написав спогади про Грінченка, Коцюбинського, з якими товаришував. Юрій вирішив відвідати його. Він жив бідно на утриманні доньки. І коли він побачив, що Юрій багато прочитав творів Коцюбинського, він зацікавився ним і дав Юрію глибше розуміння творчої натури і модерністичних зацікавлень М. Коцюбинського. Потім він почав гірко говорити про себе, що його всі забули, лише має вістки від Миколи Костевича Зерова, але писати про нього не можна було, бо не приймали до друку. У 20-х роках Лизанівський і Христюк у видавництвах "Рух" і "Книгоспілка" видали ряд праць українських класиків, а також і чотиритомник М. Чернявського. Але тепер ішов 1933 рік: Лизанівський сидів у тюрмі, Христюк знайшов собі притулок у с-г відділі ОДВУ; "Рух" і "Книгоспілку" було ліквідовано, а книги, видані ними, вилучалися з бібліотек. І все це не зовсім доходило до свідомості старенького письменника[9]". І Юрій довго згадував, що він має на совісті, що не писав про нього.

Ю. Блохин написав книжку про Коцюбинського на 150 сторінок, але її не брали до друку, як "методологічно застарілої", бо джерела, якими він користувався, були заборонені, "імена Лаврова, Козуба й інших, треба було обминати, і я опинився в розгубленості" – писав Блохин.

Голод Ю. Блохин перебув у Херсоні, голодував, але витримав легше, як слова Сталіна: "Жить стало лучше, жить стало веселей", які пронизали його струмом обурення. Він вирішив ризикувати головою, але щось робити. Було багато у нього однодумців, які не ховали обурення проти совєтської влади. Була думка організувати підпільну організацію для боротьби проти страшного становища. Але його друзі боялися. Один із них сказав: "Комуністичну партію я ненавиджу всіма фібрами моєї душі, але щось робити я боюся. Все одно загинемо", інші хоч і погодилися, та стали уникати Юрія. Глибоко зболений і розчарований Юрій писав: "Отже, мене чекала не тільки смертельна небезпека, але й недовіра людей близьких мені. Суспільство уже не існувало. Була паралізована народна маса, загіпнотизовані могутністю партії інтеліґенти, які хотіли замкнутися в собі і скинути з себе всяке почуття відповідальности. Я відчув, що хвилі цієї прострації захоплюють і мене. Було гидко, соромно за самого мене, але виходу не знаходилось... Тут, у травні

1933 року мене застала вістка про самогубство Хвильового. "Чи не є цей шлях, який для нас тільки і залишається?" – питав я себе. Скрипників постріл у скроню в липні робить враження і на членів редакції-партійців ("Правда Херсонщини", де Юрій був співробітником. – Д.Т.). Хвильовий був чужинцем у лавах у партії, це уже давно відчувалось. Але Скрипник – це вже свій, і його смерть приголомшує старих партійців, вони діляться жалем при мені"[10].

Бачачи, як примушують друкувати всякі агітаційні матеріали, брехню, Блохин не витримує і виходить із редакції, з якої його не відпускають, але він під приводом того, що буде працювати в херсонському радіомовленні диктором і редактором літературної сторінки, погоджуючись давати українські літературні радіопередачі гарною українською мовою, але не більше.

Войовнича натура Юрія не заспокоюється. Він вирішив поступити в аспірантуру, щойно оголошену Харківським Інститутом ім. Шевченка при Академії Наук, подавши документи і рекомендацію від херсонських установ. В вересні 1933 року його було прийнято не тільки в аспірантуру, але і на роботу науковим співробітником. Інститут ім. Шевченка містився в центрі Харкова на Раднаркомівській вулиці, недалеко від Дому Вчених і будинку НКВД. На верхньому поверсі була розміщена картинна галерея малярських творів Т. Шевченка, це було зібрання всього, що належало пензлю Шевченка.

На нижньому поверсі було розташовано величезну шевченкознавчу бібліотеку, рукописний відділ, кімнату для наукової праці і для адміністрації. Ю. Блохин писав: "Коли я вступив в Інститут (вересень), він виглядав пустинею. Більшість наукових працівників недавно були виарештовані, частину усунено із праці. Незабаром на місце усунених декого стягнено з Києва, декого, мабуть, командировано до Інституту за наказом партії й комсомолу. Що я після такого радикального винищення шевченкознавчих кадрів сам зважився прийти на працю в цю заячу небезпеками інституцію, видалось підозрілим, і новопризначений директор Є. Шабліовський уперто перевіряв, звідки я прийшов, як працював, сумлінно сконтролював моє соціяльне походження, і аж тоді заспокоївся. Інститут Шевченка немов би перейшов під безпосередню опіку ЦК КП(б)У. Політично-державна верхівка, – Петровський, Постишев, Косіор, Хвиля, – особливо два останні, приділяли велику "увагу" Інститутові... Важно було в розгортанні шевченкознавчих дослідів не зробити ніякого ідеологічного ухилу, а разом з тим широко поставити працю. Розгром української культури, раптом виявилось, потребує компенсації. Події почали розвиватися в напрямі війни... партійно-комуністичним чинникам притьмом треба було задемонструвати свою прихильність до української культури. Разом із дальшим переслідуванням всього того, що оголошене "буржуазно-націоналістичним", треба було показати, що партія піклується розвитком української пролетарської культури та піднесенням вгору революційно-демокра-

тичних традицій української літератури. Саме тому з кінця 33-го року і звернено увагу на постать Шевченка. Вирішено особливо бучно відзначити 120-річчя з дня поетового народження... мав бути побудований пам'ятник Шевченкові, мала гриміти фанфарами преса про велич ленінської національної політики, театри готували шевченківські вистави, ЦК(б)У до ювілею випустив тези, як дороговказ в оцінці Шевченка, мовляв, послідовника російських революційних демократів (автор тез – Є. Шабліовський), готувалося масове видання "Кобзаря"..., десятитомне видання творів Шевченка..., кожний із співробітників Інституту мусів бути готовий стати майстром на всі руки"[11].

Юрію накинуто було "контролю" фільму "Т. Шевченко". Звісно, що ця справа була небезпечна, бо міг знайтися рецензент, який відшукав би "націоналізм" у фільмі, а тому Шабліовський не хотів на себе брати відповідальність, а поставив Блохина під удар. Юрій засвідчив письмово, що "фільм надається для показу" ...фільм пішов по всіх кінотеатрах України. Як писав Ю. Блохин, що слідуючим завданням було: "...стати шевченкознавчим консультантом при театрі "Березіль". Курбаса було уже заслано. Шевченківську виставу, монтаж із різних поем Шевченка, з деяким символічним забарвленням, готували режисери Л.Ф. Дубовик та І.П. Кавалерідзе. Дубовик сам побоювався символічного ретушу вистави, але я підкреслював, що все гаразд, і вистава пішла без змін"[12].

В 1934 році вийшла невеличка книжечка із Шевченкового "Щоденника" (Харків: Радянський письменник), і як пише Ю. Блохин, що "тут уже я підлягав контролі Головліту, і, розуміється, мій вибір Шевченкових текстів не міг бути кращий, як у виданні М. Плевака з 1924 року. Особливо боляче було писати передмову, треба було повторювати всі тодішні пропагандивні штампи.

Для підготовки масового "Кобзаря" і перших двох томів академічного видання створено текстологічну комісію, до якої потрапили Плахотишина, Галайчук, Гайовий і я. Неофіційно, як консультант, належав до нашої комісії і видатний шевченкознавець Мих. Новицький. Але він вважався скомпромітований своєю працею про С. Єфремова, і Шабліовський не бачив можливости включити його в комісію так, щоб його прізвище було згадане в друкові. Моє ім'я в редакційній колегії "Кобзаря" 1935 році згадане, але в першому академічному томі вже виключене, бо перший том опубліковано, коли я вже вважався "клясовим ворогом"[13]. Текстологічна комісія мала під руками всі відомі на той час рукописи Шевченка, майже всі першодруки його поезій та всі видання як з України, так і за кордону. Юрій пише: "Ми трималися засади, що остання редагована Шевченком версія віршу повинна лягти в основу канонічного тексту... До цієї праці я ставився, як до святощів. Лише подумати: я майже щодня тримав у руках власноручно Шевченком писані рядки. У шевченкознавство я дуже швидко вгруз із головою, працюючи часто навіть ночами в Інституті, і кожен Шевченків рядок поставав передо мною в супроводі історичних і біографічних коментарів,

які самі собою укладалися в голові з усього знаного, і я приглядався до письма нашого національного пророка. По виписаних літерах вчитувався ще глибше в настрій Шевченка, бачив тремтіння його руки, то рвучкість, з якою він виливав свої думки на папір. Зацікавила мене Шевченкова пунктуація. Вона у нього своєрідна, і різні видання "Кобзаря" лише частинно її віддають. Пунктуація заслуговує на спеціяльний дослід. Для цього досліду мені тоді не було часу. Я так вчитався в "Кобзаря", що став помічати: на кожнім кроці в різних життєвих випадках я говорив уже не власними словами, а рядками Шевченка, які самі напрошувались на язик. Та це в нашому колі текстологів було не тільки зі мною"[14]. І це глибоке сприйняття Шевченка послужило в майбутньому стати Ю. Блохину справжнім шевченконавцем, який написав більше сорока шевченкознавчих праць. Чи міг повірити Юрій, що в майбутньому він одержить Шевченківську премію? І ця нагорода була йому вручена 22 травня 1996 року на Канівській горі.

Ставши керівником Бібліографічного відділу Інституту Шевченка (спочатку був Довгань, але через куркульське походження і через свої "ідеологічно невитримані" статті його звільнили), Ю. Бойко і його співпрацівники (серед них була і донька акад. Д.І. Багалія – Ольга Дмитрівна) готовили десятий бібліографічний том академічного видання, де повинні бути занотовані всі публікації Шевченкових творів, всі переклади його творів, всі монографії і книжки про нього. Головні бібліографічні позиції мали бути супроводжені анотаціями – це був колосальний задум, в результаті такої праці, шевченкознавча картотека нараховувала вже чимало тисяч карток.

Ю. Блохин завжди підкреслював: "Інститут Шевченка був для мене з літературознавчого боку великим кроком вперед. Не тільки праця над усією українською літературою, але й поглиблення студій російської, польської, білоруської літератури[15].

В 1934 році на сторінках "Літературної газети" Ю. Блохин опублікував першу частину праці "Як працював М.М. Коцюбинський над першою частиною "Fata Morgana", а в 1937 р. була надрукована вся розвідка в "Літературному журналі". Надії Юрія на розвиток української культури так і не здійснилися.

В 1935 році столицею України став Київ, куди мав переїхати і Інститут. Юрій поїхав до Києва, щоб зорієнтуватися в житлових перспективах для своєї родини. Тут він зустрівся з проф. Павлом Петровичем Филиповичем, гостюючи у нього, познайомився з Миколою Костевичем Зеровим. Ці зустрічі залишили згадки у Ю. Блохина на все життя. Але випадково у столовій науковців Академії наук Юрій зустрівся очима із своїм однокурсником з Миколаївського ІНО Іваном Шекою: "Ми пізнали один одного, уважно глянули один одному у очі, але не привіталися... – О, цей донесе на мене в Академію і про "Тарт Юнаків", і про мій колишній арешт, тюрму, – подумалось"[16]. Так і сталося. Повернувшись до Харкова, Юрій пішов до Інституту і працював:

“Увійшов Анатоль Костенко. Заговорили про різні речі. Раптом він увірвав і голосно запитав: “Ну, а що ти робив там у Миколаєві?! Признавайся! Нам усе відомо. І почалось...”. Юрія було виключено з рядів профспілки, з роботи, зарахувавши його до “нетрудового елементу”. Ізольований, зацькований молодий учений життєво не витримав би, якби не моральна підтримка дружини, Олександри Сулими-Блохиної. Маскувався, ходив до Харківської державної бібліотеки і, незважаючи на гнітючу моральну ситуацію, уперто працював над дисертацією “Творчий метод І. Франка”.

Від профспілки отримав посвідку із безглуздою характеристикою – “буржуазний об’єктивізм в науковій роботі і український націоналізм”. Звісно, з такою характеристикою не можна було й думати про якусь роботу. Заяви, з’ясування, прохання до різних інституцій були безрезультатними: “Проходили довгі місяці нічних чекань “чорного ворона”. Не допомогла поїздка весною 1936 року до Москви... Душевно знівечений повернувся я до Харкова. У стані пригнічення вирішив написати статтю до російського журналу “Литературная учеба”, що виходив у Москві, моя стаття “Боротьба за Шевченка” появилася друком в 1936 році. Поява статті для харківських літературних кіл стала великою несподіванкою. Тим часом ЦК профспілки дістав від канцелярії Сталіна наказ переглянути справу Ю. Блохина. Це зумовило серйозне занепокоєння у Харкові. Переполошені профспілковці раптом відновили Ю. Блохина в своїх рядах, ВУЦВК натиснув на Харківський облвиконком, і Блохину видали чудернацьку довідку, в якій зазначалося, що він “як досі не заарештований, має право на роботу”. Ходив Юрій із цією довідкою по всіх установах, і всі з переляком відмовляли йому. Нарешті в медичному технікумі знайшовся сміливець-директор, українець, який сказав: “Я Вас прийму на три місяці, а тоді ви за власним бажанням звільнитесь з роботи з гарною довідкою”.

Відразу його було запрошено писати до органу Спілки радянських письменників України “Літературного журналу”. Поступово стали друкувати статті Ю. Блохина, які робили його ім’я відомим. Юрій познайомився з В. Свідзінським, Ю. Яновським, І. Сенченком. Потім в 1937 р. пішов на роботу до Харківського фінансово-економічного інституту. Написав дисертацію, склав екзамени на кандидатський мінімум, отримав позитивну рецензію від проф. О. Білецького. Захист було відкладено до осені. Не зважаючи на те, що розпочалася війна, професорська Рада Університету визнала науковий ступінь і призначила його викладачем української літератури, присвоївши йому звання доцента. Восени 1941 року Харків був окупований німцями, університет спішно евакуювався на схід.

В 1942 році вчені на чолі з проф. Михайлом Вєтуховим заходились до відновлення університету, але німецька окупаційна влада перешкодила відновленню Університету, він обмежився лише діяльністю сенату і ректора, навчання не відбувалося.

У 1942 – 1943 роках Ю. Блохин за дорученням Організації Українських Націоналістів, членом якої був з осені 1941 року, працював у редакції газети "Нова Україна" і став керівником відділу "Культури, освіти і віровизнання". Завданням його було насвітлювати на сторінках газети руйнівну роль більшовиків у житті України, великі вартості української культури і церкви, акцентувати важливість національно-політичних інтересів української нації. Останнє молодий вчений виконував з урахуванням цензурних обставин, однак з отчайдушною сміливістю, що його націоналістичні натяки були зрозумілі читачам., яскравим прикладом була його стаття "Проголошення Четвертого Універсалу" українським урядом, Центральною Радою.

Перший номер газети "Нова Україна" вийшов 1 листопада 1941 року з тризубом на логотипі, було нечуване за тих часів. Редакція згуртувала навколо себе кращі сили національної інтелігенції міста.

Газета піднімала багато цікавих тем. Крім офіційних повідомлень під рубрикою "З головної квартири фюрера", якій була відпущена однадві колонки, решта була віддана редакції на свій погляд.

Газета була своєрідним органом: ні пронімецькою, ні з совєтським нахилом, ні органом міської управи – вона була голосом національної інтелігенції міста, хоч і не була незалежною від окупаційної влади, та все ж таки вона була єдиним інформативним органом, єдиним живим словом в умовах війни. Окупанти на перших порах загравали з національними силами, поки ще не набрали сили. Вони на перших порах не контролювали часопис, і можна було оприлюднювати різні факти. Так, газета вперше стала оприлюднювати голодомор 1932 – 1933 років, сталінські ГУЛАГи, репресії, матеріали, які письменники стали вивчати і опубліковувати свої праці, як, напр. І. Багряний ("Гетсиманський сад"), а пізніше О. Солженіцин ("Архіпелаг Гулаг"). З'являлося багато матеріалів, де можна було довідатися про історію України, культуру, звичаї, мову, літературу: про це писали статті Юрій Шерех, Юрій Бойко-Блохин, А. Любченко, Д. Ніценко (Нитченко-Чуб), О. Веретенченко, М. Оглоблин, проф. Пародіський, В. Царинник, В. Боровий, Л. Лиман і ін. Редактором газети був освічений журналіст Петро Сагайдачний, секретарем – колишній співробітник газети "Соціалістична Харківщина" О. Білосвіт, мовним редактором – Юрій Блохин. В редакції працювало 16 співробітників. Потім склад редакції змінювався. Редакція була розташована в будинку на Сердюковському провулку 7.

А. Любченко був хворий, Юрію довелось заступити його в редакції. Біля столу стояв кошик, у який новий редактор викидав таємно усі хвалебні вірші і статті на честь Гітлера. У цих газетах знаходиться біля 30 статей Ю. Блохина.

Часопис випередив свій час, вперше опубліковував жахливу дійсність, яка відбувалася в злочинній совєтській країні, яку приховували від інших держав, західна преса мовчала, бо цього не знала. Це був великий прорив, що свідчать назви статтей: "Звірства большевиків",

"Голгофа українського народу", "Як большевики нищили українську культуру", "Уярмлене селянство", "Побут в таборах ҐПУ", "Ленін – гнобитель українського народу", "Малий Ленін" і ін. Вперше харків'яни відзначали роковини загибелі юнаків під Крутами, а поет Варава написав вірш, який і до сьогодні не втратив свого значення; відзначались важливі українські державні постаті, як С. Петлюра, О. Ольжич і ін. Високу оцінку цього часопису дала "Енциклопедія українознавства", він був кращою газетою під час німецької окупації в Рейхскомісаріаті України (В. Кубійович). Дійсно так, це був перший і останній український часопис, до якого боялася вмішуватися радянська влада, і це надавало працівникам впевненості і відваги робити свою справу, хоча слід це розуміти правильно: ніхто не дає право думати, що ми підтримуємо тодішнє окупаційне становище Харкова.

В газеті "Нова Україна" дуже часто зустрічається прізвище Ю. Бойка (Блохина) і то більшість під криптонімами: "Ю.Б", "Б", "З" (Зорич – псевдо). І якось ніхто не помічав цього, або не хотів помітити. Звісно, що прийде час, і молоді вчені звернуть увагу на ці статті, в яких відчуваються симпатії і любов до свого народу, української культури, наскрізь націоналістичні погляди на необхідність боротьби проти радянського режиму і звільнення свого народу від цього ярма. Як пише, напевне, перший харків'янин про діяльність Ю. Блохина в Харкові кандидат юридичних наук Ростислав Рибальченко, який проживає в с. Мала Данилівка Харківської області: "Усі його численні статті рясніють цією ознакою (націоналістичні погляди, національні духовні скарби. – Д.Т.), присвячені були Богдану Лепкому, М. Кропивницькому, І. Франку, Є. Чикаленкові, А. Тесленкові та ін. (Доповнюю: М. Хвильовому, В. Винниченку, С. Єфремову, М. Зерову, Підмогильному і ін. – Д.Т.). Його статті багатопланові: мовознавство, історія України, історія української літератури, філософія, етнографія, педагогіка, критика, мистецтвознавство.

Хочу звернути увагу на мовознавство Ю. Блохина. Як пише Р. Рибальченко: "З гордістю можна сказати, що Харків був колискою становлення двох мовознавців і літературознавців світового рівня – Юрія Блохина (Бойка) і Юрія Шевельова (Шереха)". І цю думку ми поділяємо. Треба було особисто знати цих вчених і з ними розмовляти, щоб прийти до такого висновку. Зокрема, буду говорити про Ю. Блохина, який в своїй бібліотеці мав масу українських правописних словників, але перевагу завжди надавав словнику Голоскевича, що можна і пізнати це по спрацьованому вигляду цієї книжки. Розмовляв він чистою українською мовою і вибухав, коли чув українську мову, радянських часів, засмічену російськими словами, хоча досконало знав і писав і російською мовою.

2 жовтня 1942 року в газеті "Нова Україна" появилася стаття Ю. Блохина "Українська мова"[17], і це не випадково. Після короткого періоду українського відродження мови і літератури, радянський уряд про-

явив свою, набуту ще від своїх предків – російського царизму, – русифікаційну політику, яка на передодні війни давала яскраві наслідки: в усіх установах панувала російська мова, скорочувалась кількість українських шкіл, згорталось українське друкарство, друкувались книги для вищих навчальних закладів російською мовою, особливо технічна література. І це не могло не турбувати українську інтелігенцію. Процес русифікації проходив і в часи війни, особливо це видно із мови солдат і офіцерів, які говорили лише російською мовою, яка ніби їм надавала сили і патріотизму, але якої національності? Лише не своєї. Свідомі українські інтелігенти, вчені, письменники старались припинити процес русифікації. Як приклад була стаття Ю. Блохина, який нагадував про мову і її роль для збереження нації. Ю. Блохин переконливо стверджує, що русифікація в Харкові має свої негативні наслідки, бо всі на роботі і в побуті розмовляють російською мовою, виправдовуючись тим, що вони є інтернаціоналісти. Автор доводить, що коли русифікований українець стає гібридом, духовно скаліченою істотою, то він уже "не володіє тонкою чарівною музикою рідного слова, його колосальними багатствами". Ю. Блохин стверджує, що "рідна мова є відбиток світу духовних цінностей, вона є дитина своєї нації, дитина своїх батьків, дідів і прадідів. Рідна мова є найбільш відточений, найбільш вирафінуваний засіб пізнання й виразу саме цих національних багатств". Він констатує, що багато українців були вже "занедбані більшовиками в такій мірі, що уже не роблять жодного кроку, щоб повернутись в лоно рідної культури". Все, що чітко не засвоїлось раніше нашим народом, – нерозуміння ролі мови в розвитку нації, духовності народу, розвитку культури, – зараз воно знову, в який раз, стає на порядку денному, знову наші "старші брати" затягують несвідому частину українців, яким важко говорити своєю рідною мовою, в лоно своєї мови, знущаючись і насміхаючись над українською мовою. Їх можна зрозуміти, вони проявляють свій патріотизм, а ми, українці, чи свято шануємо свій патріотизм, чи відстоюємо свою материнську мову? Напевне українцям слід би повчитися цього в інших демократичних країнах, де рідна мова – це закон, але для того, щоб ти був висококультурною людиною, ти повинен вчити інші мови. У Німеччині безробітні люди, і то немолоді люди, зобов'язані вчити іноземну мову, і документ про освоєння мови повинні показати в установу, що забезпечує роботою – Arbeitsamt. Так само Д. Нитченко зіткнувся з випадком передачі, коли перекладачка перекладала з німецької мови на російську. Реакцією на це була поява в газеті "Нова Україна" його статті "Перекладачка", де він з обуренням нагадує, що українська нація має свою українську мову.

А ось інша стаття Ю. Блохина "Найреакційніше вчення" (11. 06. 1942), в якій йдеться про реакційність вчення марксизму-ленінізму та працю Леніна "Матеріалізм і емпіріокритицизм". Як слушно зазначає Р. Рибальченко, що "тоді це був перший камінець кинутий у "святе" і непохитне "вчення" і "бога" Леніна"[18]. Це був сміливий і небезпечний ви-

ступ Юрія Блохина. Він стверджує, що "епоха большевизму на Сході Європи була епохою не лише фізичного, але й морального та духовного терору". Мабуть тоді в Європі ніхто про це не сказав, більше того, він наважився виступити проти делітантів в філософії Леніна і Сталіна. Ю. Бойко уважно прочитав працю Леніна "Матеріалізм і емпіріокритицизм", що було теж подвигом, мабуть ніхто не зміг прочитати таку ахінею до кінця, піддавши нищівній критиці цей "визначний" твір. Ю. Бойко стверджує, що ця книга Леніна була спробою пристосуватись до новітніх досягнень наук, але вона закінчилась для нього ганебним фіаско, бо він був далекий від філософських знань, він сам побачив, що увійшов в дрімучий ліс, з якого не міг вийти. Далі Ю. Блохин розвінчує "живучість" цього уже мертвого "вчення": "Тільки ізолюючись від розвитку людської думки, марксизм ще може існувати". Марксизм не бачить прогресу природничих наук, відкинув генетику, кібернетику, як "лженауки". І це привело наші природничі науки до довготривалого відставання від інших західноєвропейських країн. Ю. Блохин робить висновок: "Залишаючи в своїй свідомості місце якимось решткам більшовицько-матеріалістичним поглядам, не можна носити ім'я культурної людини"[19].

Про антинародний, тоталітарний і найжорстокіший радянський режим Ю. Блохин написав і такі статті, як "Українська література в боротьбі з большевизмом" (14. 06. 1942), "І.Франко в боротьбі з марксизмом" (1942, 29. 05), "Франко і декаденство" (1940), "Гетьман П. Дорошенко" (1942).

Приділяв увагу Ю. Блохин і питанням педагогіки: "Самоосвіта" (4. 12. 1942), "Наше вчительство" (27. 08. 1942). В цих статтях автор висловлює турботу про те, що війна завдала великих збитків і в духовній сфері молоді, яка відійшла від навчання під час війни. Він дає пораду зайнятися самоосвітою. Він бачить школу нового типу в умовах ідеологізації, вивчення історії України, літератури, навчання повинно проводитися рідною мовою.

Писав Ю. Блохин і про письменників, поетів, діячів української культури, твори яких були вилучені із обігу: Богдан Лепкий, Д. Січинський, Хв. Вовк, С. Черкасенко, М.Л. Кропивницький, Є. Чикаленко, М.В. Лисенко, А. Тесленко. Були і літературознавчі статті: "Горький і Коцюбинський" ("Літературний журнал", 1938, № 4), "Реалізм Нечуя – Левицького" (там же, 1937, № 12), "Естетичні погляди і творчий метод І. Франка" (там же № 1940, № 3), "Праця Коцюбинський над "Фата морґана" (там же, 1938, № 5) "Про творчість В. Самійленка" (1942), "Микола Хвильовий" (1942). У газеті "Нова Україна" Ю. Бойко надрукував: "Григорій Косинка" (9. 09. 1942), "Франко і Шевченко" (1941), "С. Єфремов", "М. Зеров"; етнографічні статті: "Великодні звичаї українського народу" (5. 05. 1942), "Наші традиції" (24. 05. 1942), "Українські крашанки і писанки" (8. 05. 1942). Писав Ю. Блохин і рецензії на книги, журнали, газети, театральні ви-

стави. Про це цікаво пише Р. Рибальченко: "Займався Юрій Бойко і оглядом преси того часу, головним чином журналів "Нові дні" і "Дороги", які видавались у Львові..., ми вдячні йому і за те, що він дав свій відгук про такий, уже тепер рідкісний твір Симона Наріжного "Українська еміграція" (Прага, 1942), який охоплює період з 1919 по 1938 рік. Книга тепер дуже рідкісна, і її немає в жодній бібліотеці Харкова. В цій площині інтересів Юрій Бойко написав в свій час змістовний огляд журналу "Український засів", перший номер якого вийшов в 1942 році (вийшло три номери). Ця рецензія вийшла 9 грудня 1942 року, вона є єдиним джерелом звідкіля ми маємо уяву про зміст журналів, бо жодного примірника не залишилося у Харкові і не знайдено. Це була б дорогоцінна для Харкова річ, бо у 1992 році видання цього журналу було відновлено і в першому номері вміщена ця стаття Бойка, і таким чином вона отримала друге життя. Журнал видається і досі, спочатку стараннями І. Бондаря, а потім О. Бронніковою"[20]. До цього хочу зауважити, що мною знайдена в Архіві Ю. Блохина стаття "Шевченко, визволений від большевицької фальсифікації", де на титульній сторінці написано: "Український Засів", ч. 4, 1943 рік"[21], що свідчить про те, що вийшло більше чисел цього журналу. Цю статтю передруковую в свій VII т. "Вибрані праці", користуючись документальним дозволом проф. Ю. Бойка-Блохина.

Відгукнувся Ю. Бойко і на цікаві вистави ("Катерина", в театрі ім. Шевченка), кінофільми – "Його найкращий друг", ("Т. Шевченко". – Д.Т.), писав про виставки, історичний архів.

Після поразки німців під Сталінградом фронт наближався до Харкова. В січні 1943 року було ясно, що розконспірованим націоналістам треба відходити в глиб України. Юрій Блохин змушений покинути Харків, бо радянська розвідка уже знала про нього. Він прийняв псевдонім Бойко, і цей псевдонім залишився за ним на все життя. Весною 1943 року він виїхав до Києва, а далі до Вінниці, всередині 1943 року опинився у Галичині, у Львові, де викладав у театральному інституті історію української літератури. У Львові він зустрівся з О. Кандибою-Ольжичем, з яким обговорили нагальні завдання ОУН. Юрій працював в архіві НТШ над архівними матеріалами І. Франка, зблизився з укр. вченими Львова: М. Возняком, В. Дорошенком, С. Гординським. У Львові Ю. Бойко закінчив працю "Шлях нації" на початку 1944 року. У цій книжці Ю. Бойко накреслив схему історичного розвитку нації, універсальну схему, за якою відбуваються історичні зміни всіх націй.

В 1944 році Радянська армія наближалася до Тернополя, Ю. Бойко змушений покинути Львів і переїжджає на кілька місяців до Криниці, а далі, за дорученням ОУН, до – Відня, де під псевдонімом Миколаївець, виконував партійне доручення – організація новоприбулих членів ОУН у Відні. А далі він перебирається до Зальцбурґу, але і туди наближався фронт зі Сходу, а тому слід було залишати місто. В квітні 1945

року Ю. Бойко разом з родиною попрямував до Мюнхена. Ця дорога була сповнена драматизму, про це описано в моєму в першому тому[22]. Так опинився Ю. Бойко в Мюнхені, де проживав до кінця свого життя. Тут, 15. 05. 1945 року, за тиждень, написав він драму "Зможу" під псевдонімом Зорич, з великою вірою, що боротьба за свободу нації буде йти далі новими шляхами[23]. Проф. В. Державин, прочитавши драму, назвав автора у своїй рецензії – "фанатичним мельниківцем" (Архів).

У 50-х роках укр. актори в Буенос-Айресі неодноразово ставили цю драму на сцені. А редактор часопису "Наш клич", видатний український діяч Є. Онацький надрукував позитивну рецензію на виставу.

Життя Ю. Бойко-Блохина в чужій країні було нелегким. Але велика сила волі дала йому можливість досягти великих успіхів, і він став відомим світовим вченим, багатократним академіком, доктором, професором не тільки українським, але і німецьким професором і то дуже престижного Людвіґ-Максиміліянс Університету в Мюнхені. Щоб стати чужинцеві професором такого Університету, звісно треба було заслужити, а щоб заслужити, треба було дуже важко працювати і знати хоча б декілька мов, і мати силу-силенну поважних праць. І всього цього він добився чесною працею, що свідчать архівні матеріали, на основі яких я написала чотиритомник. Все, що він писав, що він організовував, навіть умовою праці в німецькому Університеті, було введення вивчення україністики в навчальний процес на ряду з русистикою, яка уже була запроваджена на катедрі слов'янських літератур, і німці погодилися. Він фактично був засновником вивчення україністики в Л.-М. Університеті. Всі наукові конференції, світові конґреси, проведені проф. Ю. Бойко-Блохиним, були підпорядковані українській тематиці. І з ним мудрі люди знаходили повне розуміння, а він ставив свої вимоги, які стосувалися не його особистих бажань, а завдань популяризації української науки, історії, культури. Він працював на благо своєї України, вірив у звільнення українського народу, мріяв про Незалежність України, і дочекався здійснення світлої мрії. Його праці були такими, що для нього був закритий шлях на Батьківщину, жодних відомостей, навіть про нього не писалося ніде, навіть в радянських енциклопедіях, де рясніли імена партійних діячів. Він для совєтчиків був страшним "ворогом народу", "буржуазним націоналістом", і був забороненим на всі віки їхнього панування.

Ю. Бойко-Блохин був не тільки світовим вченим, але він був визначним політичним діячем. Тематика праць його була не тільки наукова, але і політична, підтвердженням цього є його бібліографія праць (з 1930 – 1988 рр., 100 с.), складена німецькими професорами: F. Scholz und Schott. Jurij Bojko-Blochyn. Schriftenverzeichnis, 1933 – 1988. – Heidelberg, 1989. 100 s., яку слід би доповнити і продовжити українськими дослідниками.

Вперше, після піввікової розлуки з своєю Батьківщиною, проф. Ю. Бойко-Блохин відвідав Україну 6. 09. 1992 року, як писала "Літературна

газета" від 10. 09. 1992 року під заголовком: "Добрий день, рідна земле!": "Так сказав минулої неділі в Бориспільському аеропорту літній сивочолий чоловік, вступивши з трапа літака німецької авіакомпанії, і по щоці непомітно збігла скупа сльоза. Його можна було цілком зрозуміти: після майже півстолітньої розлуки з нею". Це були незабутні для професора зустрічі з вченими, письменниками, студентами, наукові конференції, поїздки в різні міста, які нагадували йому минуле, але найбільш тривожним була зустріч з своїм містом, де народився, вчився, був арештований за націоналістичну діяльність – з Миколаєвим, куди прибув 16. 09. 92 р., і пробув там два дня. Ю. Бойко виступив перед студентами педагогічного інституту "Спогади про Київ", а також з лекцією на тему: "Тарт юнаків" у 1928 році і про заборону нашої діяльності".

Цікаво те, що після відвідин Ю. Бойком-Блохиним Миколаєва студенти активізували свою працю, організували і провели Першу Всеукраїнську студентську наукову конференцію "Аркасівські читання" 20-21 грудня 1993 року і випустили збірник прочитаних доповідей. На сторінці 48 поміщено доповідь Івана Гайванюка із Миколаєва "Юрій Бойко-Блохин як літературознавець", де він охарактеризував діяльність видатного українського літературознавця в діаспорі[24]. Вважаю за потрібне доповідь цього студента подати в Додатку мого VII тому "Вибрані праці" (2006). Але на цей раз професору не вдалось відвідати Харків через погіршення стану здоров'я. Так пройшло два тижні перебування професора на рідній землі в цікавих зустрічах, дискусіях, поїздках по рідній Україні.

Наступна поїздка проф. Ю. Бойка-Блохина на Україну була запланована до 85-ти річчя з дня його народження. Прибув Ю. Блохина на Україну 20 травня 1994 року до Києва, де відбулися урочистості з нагоди його ювілею.

21 травня 1994 року об 11 годині в Музеї літератури відбулася наукова конференція, присвячена ювілею проф. Ю. Бойка-Блохина. З вступним словом привіту виступив директор Інституту українознавства проф. П. Кононенко. Виступи всіх учасників конференції дуже цікаві, вони насвітлюють наукову діяльність професора і значення її для розвитку української науки. З цими матеріалами читач може частково ознайомитися із мого першого тому[25].

На цей раз він відвідав Одесу, свою альма-матір, а також рідний Харків. І як пише очевидець цих подій Ростислав Рибальченко: "...і треба було бачити, з якою радістю він (Ю. Бойко. – Д.Т.) зустрічався з нашим містом, містом його юності і надій. З хвилюванням він торкався до ручок дверей педагогічного університету (тоді школа, в якій він викладав), ходив до художнього музею – тодішнього Інституту ім. Т. Шевченка, і стояв у задумі перед будинком редакції "Нова Україна" (Сердюковський пр., 7), ходив по подвір'ю будинку на вулиці Пушкінській, де колись мешкав... Спогадам не було кінця..."[26]. А потім

відбувалися урочистості, зустрічі з видатними особистостями, вченими, студентами, виступи нашого вченого по радіо, телебаченню, де він насвітлював основні теми і ідеї своїх праць як наукових, так і політичних. З захопленням і великим зацікавленням слухали лекції студенти, і кожен з них просив написати присвяту на подарованих книгах, що він радо це робив.

Відвідав Ю. Блохин чудову виставку молодих художників, організатором якої була п. Ольга Броннікова. Йшла мова про відновлення друкування журналу "Український засів", професор вірив в те, що вона полагодить цю справу позитивно, і він подав цікаву статтю для друку – огляд журналу "Український засів", перший номер якого вийшов в 1942 року. І це вдалось О. Бронніковій зробити, ця стаття була надрукована в першому числі нововиданого журналу.

Повернувшись до Києва, він мав зустріч у Спілці письменників, членом якої був прийнятий.

Після напруженої праці на Україні, Ю. Бойко повернувся до Мюнхену, Українська громада уже знала про успіхи його в Україні. В інтерв'ю, даному маг. Б. Шарко в Мюнхені, він з біллю сказав: "Харків активно проросійський. Дія насланих в останніх десятиліттях росіян помітно виразна, величезна російська газетна пропаганда впадає в око. Є невелика, але тверда українська еліта..."[27].

На початку квітня 1996 року професор отримав листа від заступника голови ПУНу П. Дорожинського про заплановану ідеологічну конференцію ОУН навесні. А крім цього, в Києві запланована міжнародна конференція "Тарас Шевченко і національно-визвольні змагання українського народу" (20-21 травня 1996 р.). І знову поїздка Ю. Бойка-Блохина на Україну. Він взяв участь в конференції з доповіддю "З досвіду досліджень у шевченкознавстві".

22 травня 1996 року була організована поїздка учасників конференції до Канева з покладанням квітів на могилу Т. Шевченка. Відбувся урочистий мітинг, на якому виступили В. Андрущенко, Л. Красицька, П. Плав'юк та ін. Потім відбулося вручення дипломів лауреатів премії Фонду Тараса Шевченка: проф. Ю. Бойко-Блохину, кінорежисеру Володимиру Артеменку, акад. Любомиру Пирогу. В дипломі Юрія Б.-Блохина зазначено, що його нагороджено за визначний внесок у національне та державне відродження України як автора близько сорока праць у галузі шевченкознавства.

Остання поїздка проф. Ю. Бойка-Блохина на Україну відбулася на початку травня 1998 року до Києва, а потім поїздка до Харкова, де відбулася 11-12 травня 1998 року наукова конференція на тему "Харків 30-40-х років XX століття. Історія. Мистецтво", присвячена 70-ти річчю наукової діяльності і 90-річчю з Дня народження Ю. Бойка-Блохина. Конференція відбувалася в стінах Харківського державного університету. На пленарному засіданні з доповіддю "Ю. Бойко-Блохин – дослідник творчості Лесі Українки" виступила Д. Блохина, яка презенту-

вала свою книгу "Життя і творчість Юрія Бойка-Блохина. До 70-ти річчя діяльності", (Мюнхен; Київ, 1998, т. 1). 12 травня 1998 року на секційних засіданнях було прочитано 20 доповідей, присвячених життю і діяльності професора. І кожна доповідь обговорювалась не без участі Ю. Блохина, він доповнював, аналізував, що викликало великий подив у слухачів з приводу ерудиції, логічності аналізу виступів професора. У Харкові відбувалися різні офіційні і приватні зустрічі з видатними людьми. Чомусь мені особисто запам'яталась зустріч у родинному колі доньки акад. Д. Багалія проф. Ольги Багалій, яка багато розказувала про свого батька, а професор багато цікавого розказав присутнім про видатного вченого Д. Багалія. Ця тепла зустріч принесла велике задоволення від нашого спілкування.

Юрій Блохин планував дальші поїздки на Україну, але погіршення здоров'я не давало йому можливості здійснювати безпосередній зв'язок з вченим світом України, він лише міг це здійснювати листуванням.

2.02.2005 року український уряд нагородив проф. Ю. Бойка-Блохина орденом "За заслуги" III ступеня, це була його остання нагорода. Помер Ю. Бойко-Блохин 17.05.2002 року в Мюнхені, де похований в крипті (склеп) на цвинтарі Westfridhof. Він помер, але праці його живуть, і його доробок заслуговує на найвищу пошану і дослідження як в діаспорі, так і в Незалежній Україні, ідеями якої жив, творив до кінця свого життя.

Примітки:

[1] Тетерина Д. Організація Українських Письменників "Слово" на еміграції в Європі. – Київ; Мюнхен, 2005. – С. 241-244.

[2] Заруба Віктор. Вивчення життя і творчости академіка М.Є. Слабченка. // Український історик. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Острог; Торонто; Париж, 2004. – Т. 1-2. – С. 39-52.

[3] Бойко Ю. Вибране. – Мюнхен, 1971. – Т. 1. – С. XXI-XXVI.

[4] Там само. – С. XXI.

[5] Там само. – С. XXIV.

[6] Там само. – С. XXV-XXVI.

[7] Там само. – С. XXVI.

[8] Там само.

[9] Там само.

[10] Там само. – С. XXIX.

[11] Там само. – С. XXXI.

[12] Там само.

[13] Там само. – С. XXXII.

[14] Там само. – С. XXXIII.

[15] Там само. – С. XXXIII.

[16] Там само. – С. XXXIV.

[17] Бойко Ю. Українська мова // Нова Україна. – Харків, 1942. 2.10

[18] Рибальченко Р. Професорові Юрію Бойко-Блохину 90 років // Українське слово. – 1998. – № 19 (382). – С. 3.

[19] Бойко Ю. Українська мова // Нова Україна. – Харків, 1942. 2.10

[20] Рибальченко Р. Професорові Юрію Бойко-Блохину 90 років...

[21] Бойко Ю. Шевченко визволений від більшовицької фальсифікації // Український Засів. – Харків, 1943. – Ч. 4.

[22] Тетерина Д. Життя і творчість Юрія Бойка-Блохина. До 70-річчя діяльності. – Мюнхен; Київ: в-во ім. О. Теліги, 1998. – С. 41-43.

[23] Зорич (Юрій Бойко-Блохин). Зможу. – Мюнхен, 1945.

[24] Гайванюк І. Юрій Бойко-Блохин як літературознавець // Збірник Аркасівських читань. – Миколаїв, 1993. – 20-21.12. – С. 48-51.

[25] Тетерина Д. Життя і творчість Юрія Бойка-Блохина... – С. 229-236.

[26] Рибальченко Р. Професорові Юрію Бойко-Блохину 90 років... – С. 3.

[27] Тетерина Д. Вказ. праця. – С. 238.

Григорій Курас
Українська Вільна академія наук у США
Нью-Йорк, США

ДИПЛОМАТ, ІСТОРИК, ПАТРІОТ (ІВАН ТОКАРЖЕВСЬКИЙ-КАРАШЕВИЧ)

Надзвичайно колоритна і цікава постать цього визначного українського діяча ще не стала, на превеликий жаль, предметом спеціального дослідження. Про людину, яка не тільки вивчала історію, але й в певній мірі творила її, відомо лише з енциклопедій та довідників[1]. Щоправда, було оприлюднено кілька невеликих популярних нарисів[2], які, на мій погляд, лише намітили проблему створення наукової біографії І. Токаржевського.

Князь Ян (Іван-Степан-Маріян) Токаржевський-Карашевич народився 24 червня 1885 р. в селі Чабанівці Ушицького повіту, на Поділлі. Наприкінці життя він писав у листі, що є головою роду з давнього литовського походження, але зв'язаного з Україною від XIV століття[3]. І. Токаржевський склав докладний родовід і все життя гордився своїм родом. Деякі генеалогічні матеріали, які він зібрав, зараз переховуються в архіві НТШ в Нью-Йорку. Скінчив Першу Житомирську гімназію. Студіював філософію і політичні науки в університеті у Фрейбурзі в Швейцарії, у Відні, Мюнхені і Тулузі. Закінчив студії 1910 р., отримавши ступінь доктора філософії і політичних наук. В своєму curriculum vitae, який мені пощастило відшукати, він писав, що від 1910-го до 1918 р. мешкав в Чабанівці на Поділлі й управляв своїми маєтками[4]. Активною громадською діяльністю І. Токаржевський почав займатися